Ta dialog je možen v primeru, če se upošteva specifičnost različnih področij družbene prakse in njihova medsebojna ireduktibilnost, obenem pa dejstvo, da se medsebojno dopolnjujejo. Pri tem bi najbrž moralo veljati, da je osnovni kriterij še vedno delovni uspeh, ki ga sicer pogojuje vloženo delo, ni pa v odnosu do njega vedno v enakem razmerju. Da pa ta delovni uspeh lahko doživi verifikacijo, ki ga torej sploh šele pripozna oz. ga prizna kot resnico ali kot zmoto, pa je potrebno mnogo več tolerance in predvsem poznavanja tujih idej, stališč in tujega dela, kot je to danes. Kajti šele poznavanje tujih idej in del — s tem mislim prvenstveno na *slovenska* — lahko omogoči kritiko njihovega (in našega) dela. To ne bi smelo pomeniti diskvalifikacije, marveč bi bilo potrebno načelno predpostavljati, da je cilj vseh udeleženih resnica (ki je lahko različna), ne pa da je le-ta ali pa njeno nasprotje le sredstvo česa drugega, pri čemer se »to drugo« zakriva za še druge interese.

Najbrž bi na ta način lahko prebili položaj v slovenski publicistiki, ki objektivno ne koristi nikomur več. Z drugimi besedami: pluralizem mišljenja mora omogočiti dialog in medsebojno komunikacijo, če že zaradi drugega ne, pa zato, da laže (ali sploh lahko) izoblikujemo lastno stališče.

Na ta način seveda ne bomo našli poenotenega skupnega stališča, bomo pa omogočili pretok in konfrontacijo idej in pogledov (če se omejim le nanje), ki vsi — resnično — soustvarjajo neko kulturo in duhovno ozračje.

Na ta način seveda ne bomo našli poenotenega skupnega stališča, bomo pa omogočili pretok in konfrontacijo idej in pogledov (če se omejim le nanje), ki vsi — pač »realnost« po svoji poti, marveč bi po mojem mnenju morala pomeniti temelj delovanja Nove revije. Tako bi se revija tudi lahko ognila prej omenjeni dilemi večine podobnih revij, tj., omogočila bi si notranje »vztrajno razločevanje«, ki lahko postane tudi ena od potez razločevanja navzven (za katero pa bi si človek želel, da bi se sčasoma nehalo). V obratnem primeru bo Nova revija ali »pač še ena revija« ali pa revija skupine, ki zastopa in brani svoje interese v nasprotju z drugimi skupinskimi interesi, in se konstituira ravno skozi to nasprotje.

Ivo Urbančič Nekaj skic za začetek Nove revije

Nadaljevanje

3. O NARODU IN SAMOUPRAVLJANJU

Kljub vsemu »uveljavljanju komunizma in socializma v svetu« moramo ugotoviti, da danes praviloma živimo še vedno in še bolj odločno kot kdaj doslej v narodno-državljanskih družbah in narodnih državah. To je družbena oblika suverenih narodov kot edinih dejanskih subjektov na Zemlji. In tam, kjer to še ni tako, smo priče intenzivnim narodnoosvobodilnim in narodno-osamosvajajočim procesom, katerih prvi cilj je vzpostavitev lastnega posebnega ustroja narodno-državljanske družbe in le-tej ustrezajoče lastne, samostojne narodne države. Naše življenje in naše dejanske družbene odnose oblikuje, ne glede na empirične posebnosti in razlike, principialni ustroj narodno-državljanske družbe in njene države, kljub vsemu govorjenju o koncu naroda kot naroda (nekateri pravijo »nacija« in se jim že zdi, da je to nekaj bistveno drugega od naroda, čeprav zgolj iz besede ta razlika v stvari ni večja, kot če rečemo npr. »voda« in »aqua«). In tudi dejanska vzpostavitev socializma danes, ne le da ni presegla, temveč je prej utrdila narodno-državljansko družbo in državo; pravzaprav je dosledneje uveljavila principialni ustroj narodno-državljanske družbe s tem, ko je odpravila grobo razredno nasprotje. To je obrat od *buržoazne* narodno-državljanske družbe k *socialistični* narodnodržavljanski družbi.

Evropska klasična filozofija je v filozofskih sistemih nemškega klasičnega idealizma principialno domislila bistveni ustroj narodno-državljanske družbe v lastni državi kot epohalno dejanski *sistem svobode.* Udejanjenje takega sistema svobode se v mediju dejanskega zgodovinskega časa zgodi kot uveljavljanje naroda kot naroda (narodno državljanske epohe), vendar ne tako, da to ne bi zadevalo samega zgodovinskega *bistva* in *bivanja* modernega človeka. Narod, njegova geneza in bivanje niso nekaj, kar bi se godilo tako rekoč zunaj bistva človeka, temveč zahtevajo in vpeljujejo človeka epohalno novega bistva glede na predmarodne epohe. *Narodnost* je zato konstitutivna sestavina zgodovinskega *bistva* in *bivanja* človeka narodno-državljanske epohe. Če torej rečemo, da naše dejansko individualno življenje in dejanske družbene odnose še vedno oblikuje principialni ustroj narodno-državljanske družbe in države, tedaj to ni nekaj, kar je zunaj našega človeškega zgodovinskega bistva in bivanja, temveč je neogibno njegova konstitutivna sestavina. Nikakor ni tako, da zgolj tičimo v narodno-državljanski družbi in njeni državi kot krompir v vreči in se taka ali drugačna vreča prav nič ne tiče njegove kvalitete. Nasprotno: bivanje v narodnodržavljanski družbi nas človeško bistveno določa. Z drugimi besedami: še vedno smo narodno-državljanske osebnosti, četudi se nad tem nekateri še tako zmrdujemo. Vsa politična svoboda in politične svoboščine, vse tako imenovane temeljne človeške pravice in/ali svoboščine v našem času so — če so dejanske — še vedno *zakon* znotraj narodno-državljanskega *sistema svobode.* Drugače rečeno: epohalna narodno-državljanska *svoboda* — in edino ta je danes, če sploh, epohalno dejanska — *je zakon.* V narodno-državljanski epohi principialno velja: *zakon je svoboda,* ne pa omejitev svobode, kakor se zelo površno misli glede na nezaslišano poplavo »zakonov« pri nas danes. Bistvo narodno-državljanske osebnosti je avtonomija (samoodločanje in samoodločanje, tj. *takšno samoupravljanje),*

ki jo nosi lastna nravna umna volja; in v tej avtonomiji je njena svoboda.

Vse rečeno velja načeloma, čeprav z nekimi pridržki, tudi za nas Slovence v času geneze in bivanja slovenskega naroda. Vse našteto zarisuje obseg in vsebino tistega, čemur so skrajšano rekli: *narodna ideja,* ki je ni mogoče razlagati kot nekakšno zgolj misel v nasprotju z dejanskostjo, ampak označuje *bistveni epohalni ustroj dejanskosti same.* S tega vidika gledano se slovenska kultura do danes kaže kot — in torej je — narodna kultura. To pomeni, da je v svojem ožjem pomenu zavest in samozavest slovenskega naroda v njegovem gibanju k subjektnosti. Dela te kulture zbirajo in izžarevajo to lastno zavest in samozavest Slovencev *kot naroda* že s samim tem, da so, tj., po svoji slovenski faktičnosti, ne pa s kako svojo izrecno nacionalno ali patriotsko tematiko. O tem so pri nas že pisali. Vendar je sedaj za nas pomembnejše nekaj drugega. Zagledati moramo namreč tisti epohalno bistveni izvir, od koder je tudi ta in taka slovenska narodna kultura in posebno še literatura črpala, izvir, ki je navdihoval in navduševal njene ustvarjalce in nosilce od slovenskega narodnega »preporoda« (boljše, rojstva slovenskega naroda kot naroda) do danes. Če rečemo, da je ta bistveni epohalni izvir slovenske literature in umetnosti ali kulture v ožjem smislu slovenska narodna ideja v prej naznačenem dejanskem smislu, potem moramo videti, da je tisto emfatično te ideje epohalni evropski *duh svobode,* kakor se izkazuje v vsakokrat svojski samostojnosti dejanskega naroda in njegovih osebnosti; da je to tisti duh svobode, ki navdihuje narodna gibanja in z njimi vso kulturno ustvarjalnost. Ta epohalni evropski duh svobode je tisti, ki se kot izvir in počelo izkazuje v svobodnem razvoju narodnega življenja: v delih poezije, umetnosti, znanosti, politike, v narodnoosvobodilnem gibanju in boju, v narodnem gospodarstvu, v narodni izobrazbi itn., in katerega individualni nosilci so avtonomne osebnosti, tj., ljudje, ki so se iz-obrazili in bistveno pre-obrazili v novo podobo (lik, obraz) svojega epohalnega bistva in bivanja. Ta epohalni duh svobode je substanca narodno-državljanskih osebnosti, tj., njihova obča nravna umna volja kot nosilka avtonomnega zakona svobode.

Na te enkratne in preproste principialne prafakte narodnodržavljanske epohe in narodno-državljanske družbe — tudi naše v našem času — tu posebej opozarjam zato, ker se mi zdi, da se jih pri nas ne zavedamo dovolj v njihovi epohalni tehtnosti, da smo jih preveč zlahka in prekmalu razglasili za premagane, da so nekako odrinjeni in pozabljeni in da je to pozabljanje nanje simptomatično. To pozabljanje se izkazuje v neki neumerjenosti in razpršenosti in vnanjosti in morda hipokritski nepristnosti tistega, kar imenujemo *samoupravljanje,* ki je po eni strani preveč zoženo in na drugi strani preveč splošno. O tem bomo še govorili. Vendar moramo glede slovenske kulture ugotoviti, da je kot narodna (po svoji slovenski faktičnosti) od svojih začetkov do danes zavezana naznačenemu epohalnemu *narodno-državljanskemu duhu svobode;* in da tako tudi bo vse dotlej, dokler bo v epohalnem smislu še obstajala narodno-državljanska epoha in z njo narod kot narod. Kot taka je slovenska kultura še vedno emfatična potrjevalka in nosilka tega epohalnega evropskega duha svobode na Slovenskem. Prav ta njen bistveni izvir (kot *narodne* kulture) je tisto, kar jo najtesneje povezuje z Evropo, mišljeno v bistvenem kulturno-dukovnem smislu. Ta osnovni ton ima celo še tako imenovana proletarska in delavska kultura na Slovenskem prav po svoji *slovenski faktičnosti,* naj se po svojih temah in ciljih še tako postavlja kot internacionalna ali nadnacionalna.

Omenil sem že, da se naznačeni epohalni narodno-državljanski duh svobode ne izkazuje le v kulturi v ožjem smislu, posebej v

literaturi in umetnosti, temveč tudi v družbenopolitičnem in gospodarskem bivanju naroda. Zato moramo reči, da je pri nas proti stalinističnemu totalitarizmu uvedeno samoupravljanje treba gledati na eni strani kot korak k ponovni uveljavitvi omenjanega epohalnega evropskega duha svobode kot počela narodno-državljanske družbe. Obenem pa je uvedbo samoupravljanja pri nas treba gledati tudi kot odločilni korak odprave grobega buržoazno-kapitalističnega izkoriščanja delavstva z odpravo dotedanje razredno antagonistične strukture buržoazne narodnodržavljanske družbe. Z odpravo klasičnega kapitalističnega razrednega nasprotja znotraj narodno-državljanske družbe in z uvedbo samoupravljanja smemo (v principu) govoriti o *socialistični* narodnodržavljanski družbi in nji ustrezni socialistični narodni državi. Realno gledano, je danes socializem lahko udejanjen samo v vsebini narodno-državljanske družbe in njene države, če sta odpravili klasično kapitalistično razredno nasprotje. S tem je pravzaprav šele dosledneje uveljavljen principialni ustroj narodno-državljanske družbe kot enotnega sistema svobode, kakor ga je mislila nemška klasična filozofija. S tega epohalnega vidika se sistem samoupravljanja pri nas kaže kot korak k vpeljavi takega narodno-državljanskega sistema svobode. Seveda gledamo sedaj principialno, samoupravljanje v smislu možnosti, ne pa naše »samoupravne« empirije, ki ima v svoji zgolj institucionalni povnanjenosti in hipokritski nepristnosti še vedno pretežno fasadno vlogo.

Samoupravljanje kot vsebina socialistične narodno-državljanske družbe, ki ga v totaliteti principialno razumemo kot potrjevanje in uveljavljanje in izkazovanje epohalnega evropskega duha svobode, pa moramo načelno razlikovati od delavskega samoupravljanja. V času še-obstajanja narodno-državljanske družbe in njene države samoupravljanje ne izpolnjuje svojih epohalnih možnosti, če ga zvajamo le na delavsko samoupravljanje. Zakaj s tem predpostavljamo, da v samoupravljanju ne gre več za človeka epohalne narodno-državljanske človeškosti, ki ima svojo narodno (nacionalno) identiteto in kot tak v totaliteti svoje dejavnosti potrjuje epohalnega duha svobode, temveč podstavljamo samoupravljanju človeka zgolj kot delavca, tj., kot individua univerzalne žive proizvajalne sile brez identitete. To pomeni: redukcija epohalno evropskega smisla samoupravljanja na zgolj delavsko samoupravljanje je s samim tem že redukcija razvitega narodno-državljanskega človeka, ki ima v faktičnosti naroda svojo mejo in identiteto, na človeka kot zgolj individua žive proizvajalne sile brez identitete. Ta redukcija človeka na delavca je nujno okrnitev njegove narodno-državljanske svobode, torej tistega, kar pa ta človek v epohalnem in neizbrisljivem smislu še vedno je in hoče biti. V tem se kaže notranji, bistveni razkol med narodno-državljanskim človekom in zgolj delovnim človekom kot individuom žive proizvajalne sile. Iz tega razkola in iz izrecne umestitve v tej univerzalni živi proizvajalni sili izhaja marksistična teorija naroda s svojo postavko o koncu naroda. Vendar dejanski individui narodno-državljanske družbe, kar tudi naša še vedno je, nikoli niso niti zgolj delavci niti zgolj univerzalni individui žive proizvajalne sile, ker imajo svojo narodno identiteto in se zedinjujejo v narodni sistem svobode, v katerem potrjujejo in izkazujejo svojo narodno-državljansko svobodo. Nikakor ni mogoče sprejeti misli, da je taka redukcija narodno-državljanskega človeka na zgolj človeka delavca kaka zaželena pridobitev zanj.

Samoupravljanje, kakor ga razumemo iz epohalnega evropskega duha svobode, se s tega vidika kaže šele kot pot k realizaciji ciljev narodno-osvobodilne borbe. Zakaj po svoji osnovni ideji je narodno-osvobodilna borba zavezana evropskemu duhu svobode

kot principu narodno-državljanske družbe. Razumljivo je, da govorim tu le o principialnih možnostih, ne pa o našem realnem samoupravljanju, ki nikakor še ni takšno, da si v zvezi z njim ne bi mogli še kaj želeti. V tem zapisu mi je šlo samo za to, da bi opozoril na epohalno nepoljuben bistveni evropski izvir samoupravljanja in obenem zarisal tudi njegov domet v narodno-državljanski družbi in državi kot sistemu svobode. Zakaj tako zagledan sistem samoupravljanja je narodno-državljanski sistem svobode in kot tak je subjekt svoje geneze in svojega bivanja. To je tedaj slovenski narod kot narod, tj., kot zgodovinska oblika družbe. Šele če na samoupravljanje gledamo iz njegove epohalne principialne možnosti, se ideja samoupravljanja za nas ne izčrpa v tistem, kar deklarirajo naše samoupravljalske institucije. In tudi zato se mi je zdelo potrebno opozoriti na te reči.

Za nas je samoupravljanje po svoji principialni epohalni možnosti protistalinistična in protitotalitarna uveljavitev in potrjevanje bistvenega, epohalnega, narodno-državljanskega duha svobode; je po svoji strukturni možnosti zavezanost temu epohalnemu duhu svobode, ki ga nosi nravna umna volja kot substanca posameznih osebnosti, posameznih kulturnih skupin ali krogov in nazadnje celotnega naroda. To je še vedno tako kljub temeljni distanci do subjektnosti človeka, ki nam vstaja iz načelnega filozofskega premisleka epohalne evropske filozofije subjektitete. Danes se zavedamo temeljne vprašljivosti subjektitete človeka, tj. temeljne vprašljivosti narodno-državljanske družbe in njene države kot naznačenega sistema svobode. Filozofsko in na druge načine smo pri nas izkusili in premislili temeljno problematičnost človeka kot subjekta; problematičnost njegove svobode kot avtonomije samoodločanja in samodoločanja in s tem tudi temeljno epohalno problematičnost samoupravljanja v našem času. Z več strani se nam naznanja konec naroda kot naroda. Narodno-državljanska družba in država kot državljanski sistem svobode se s stališča Marxove kritike kaže kot totaliteta tistega *obstoječega,* ki je ne le podvrženo radikalni kritiki kot brezkompromisni kritiki vsega obstoječega, temveč je namenjeno revolucionarni odpravi in ukinitvi. Filozofska analiza *temelja* subjektnosti človeka nam je pokazala, da človek kot svobodni subjekt ni kaka večna oblika človeškosti, temveč je *epohalna,* kaže se kot eno epohalno poslanstvo, za katero je človek bil o-svojen. S tem se obenem naznanja možnost pri-hodnosti drugačnega poslanstva človeškosti. Vendar bi bilo kljub vsem tem načelnim teoretičnim vpogledom in izkušnjam danes nesmiselno vesti se tako, kakor da narodno-državljanske družbe in države kot takega sistema svobode kratko malo ni več. Vesti se tako, kakor da epohalni bistveni ustroj narodno-državljanske družbe ni več obenem tudi ustrojna sestavina zgodovinskega *bistva in bivanja* človeka v tem času, torej nas samih. Naj sta narodno-državljanska družba in njena država za nas še tako problematični, *obstajata;* in tega dejstva ne moremo kar zavreči. In v tem obstoječem *biva* seveda tudi še vedno naša slovenska kultura: poezija, umetnost, mišljenje in vse mogoče druge »prakse«.

Če prav razumem, je tudi pobuda za ustanovitev nove revije v bistvenem, če odmislimo druge in bolj vnanje razloge, navdihnjena iz tu obravnavanega izvira: tj., iz epohalnega duha svobode, ki naj bi ga s svojim delom uveljavljala proti nesprotnim (bodi stalinističnim bodi drugačnim totalitarnim) težnjam, o katerih ni mogoče trditi, da jih pri nas ni. Je treba sedaj posebej zatrjevati, da se s tem ne zavzemam za kič pesniškega in literarnega opevanja samoupravljanja in da nova revija ne more biti politično propagandni, temveč duhovno-kulturni časopis? Očitajo pa nam, da želimo biti apolitični, da s tem nasedamo meščanski iluziji in da smo celo nosilci »meščanske ideologije«. Pri tem ima beseda »meščanski« izrazito in samo še pejorativni ton difamiranja. Vendar imam vtis, da je ta beseda pri nas namenjena prikrivanju lastnega neodgovornega odnosa do bistvenega ustroja narodno-državljanske družbe in države kot tistega obstoječega, ki še vedno epohalno zgodovinsko biva in kateremu je Marx v vsej svoji radikalni kritiki priznaval dotlej zgodovinsko najvišjo stopnjo razvitosti svobode. In tudi če gledamo s stališča Marxove misli, smo danes še vedno na tem. Ne vidim, da bi bila kje v svetu udejanjena kaka višja stopnja svobode, kot jo zagotavlja principialni ustroj narodno-državljanske družbe in države kot epohalni sistem svobode. In naj bo ta sistem svobode še tako vprašljiv, je v svoji socialistični obliki še vedno boljši kot stalinistični, fašistični ali nacistični ali drugače totalitarni sistem strahu in nesvobode. Zame vsaj je tako. In zato se kljub vsemu zavedam za to, da ga tudi pri nas jemljemo nekoliko resneje in odgovorneje. Zdi se mi vredno zavzemati se za to, da bi se ta evropski epohalni duh svobode udejanjal v naših medsebojnih osebnih in družbenih odnosih in da bi mu bili kot posamezniki tudi dorasli. Zdi se mi smiselno, da ga kultura pri nas in še posebej Nova revija goji kljub svoji načelni distanci do njega. Zato vidim možen pomemben prispevek Nove revije k slovenski kulturi, če bo v morju slovenske samoupravne hipokrizije nekoliko bolj odločno, kot je to doslej bilo v navadi, samoupravno delovala iz ovedenja epohalnega duha svobode narodno-državljanske družbe in njene države; in če bo obenem prinašala novo zavest in vednost o tem.

Se nadaljuje

glosa

Ivan Urbančič

Zgode iz zgodovine nastajanja spominskega zbornika o Dušanu Pirjevcu

Končno je, dobre tri mesece pred peto obletnico smrti, izšel mednarodni spominski zbornik: *»Mišljenje na koncu filozofije. In memoriam Dušan Pirjevec«.* V njem združuje svoje, spominu Dušana Pirjevca namenjene prispevke dvajset uglednih in znanih avtorjev iz Slovenije, Hrvatske, Srbije in ZR Nemčije. Zbornik je zdaj že v prodaji v naših knjigarnah. V tem zapisu ne bom govoril o vsebinski strani te spominske knjige, temveč bom zabeležil le nekaj poglavitnih dogodkov iz skoraj petletne zgodovine njenega nastajanja. Ta zgodovina sama na sebi za širšo javnost najbrž ne bi bila kdove kako zanimiva, če se ne bi v nji odražale neke splošnejše »zakonitosti« (beri: hipokrizija, intelektualna in družbenomoralna korupcija, ozka zavist, nevoščljivost, sebičnost, strahopezdljivost, skrivaštvo, samovoljnost, neodgovornost ipd.), ki se zelo pogosto in skoraj neovirano uveljavljajo v našem kulturnem prostoru, posebno v naši tako imenovani kulturi.

Zamisel, da bi izdali spominski zbornik Dušana Pirjevca, se je med njegovimi prijatelji porodila že na dan njegovega pogreba. Izvedbo te zamisli sva, po skupnem premisleku z možnimi sodelavci, prevzela prof. dr. Mihailo Djurić iz Beograda in jaz. V manj kot letu dni po smrti Dušana Pirjevca sva imela zbrane že vse prispevke in gradivo pripravljeno za tisk. Če upoštevamo mednarodnost zbornika, je bilo to obsežno pripravljalno delo opravljeno v razmeroma kratkem času. Sodelavci smo želeli, da bi zbornik izšel vsaj ob drugi obletnici smrti Dušana Pirjevca. In sedaj se začenja zgodba, ki je žalostna in smešna in poučna obenem. Na neformalnem obhodu naših založniških hiš smo predlagatelji poskušali približno enake govore takele vsebine: »Da, da, sijajno, izvrstno, zanimivo, vendar so skladi in financerji za letos denar že razdelili, sami pa za take namene nimamo denarja. Na program za financiranje lahko damo ta zbornik šele za naslednje leto in v najboljšem primeru bi bila knjiga natiskana šele po dveh letih.« Predlagatelji zbornika smo urednikom založb seveda vse to verjeli.

Spričo take neverjetne ažurnosti naših založb, samih baje nič krivih za to, sva se z Djurićem po posvetu s sodelavci odločila, da poiščeva drugo možnost. Nastala je zamisel o izdaji spominskega zbornika Dušanu Pirjevcu pri reviji *Sodobnost* ali pa pri reviji *Problemi,* pri čemer bi revija po svojem uredništvu in svetu prevzela tako imenovano »družbeno verifikacijo« te publikacije, sestavljalci zbornika pa bi prosili za dodelitev posebnih namenskih denarnih sredstev za kritje stroškov izdajanja. Avtorskih honorarjev bi se vsi sodelavci odrekli. V takratnih razmerah (1978) je šlo za borih deset starih milijonov, kolikor bi po ocenah znašali stroški za tiskarno. Reviji *Sodobnost* in *Problemi* sta bili izbrani iz posebnega ozira na dejstvo, da je bil Dušan Pirjevec njun dolgoletni urednik oziroma sourednik in bi se mu reviji lahko na tak način oddolžili za njegovo »minulo delo«. Obenem bi reviji, ne da bi porabil kaj denarja za zbornik, razveselili svoje naročnike še z dodatnim zvezkom in si tako tudi povečali svoj kulturni ugled. Še danes trdim, da je bila ta zamisel za obe strani več kot ugodna. O njej sem se februarja 1979 pogovarjal na RK SZDL s tov. Rotovnikom, ki je vso zadevo ocenil pozitivno in mi svetoval celotno zakonsko in institucionalno proceduro, po kateri bi realizacije te zamisli morala potekati. In kako je v resnici potekala? Dalo bi se reči: skrivnostno!

V prvi polovici marca 1979 sem se pogovarjal o omenjeni zamisli z glavnim urednikom *Sodobnosti,* Cirilom Zlobcem. Dogovorila sva se, naj podrobno izdelam kompleten predlog za izdajo zbornika in ga pošljem na uredništvo *Sodobnosti,* ki bo o njem razpravljalo in mi sporočilo svojo odločitev. Podrobno izdelan predlog sem v več izvodih (za urednike!) poslal 15. marca 1979 uredništvu *Sodobnosti.* Na ta svoj dopis in predlog nisem dobil nobenega odgovora. Čeprav mi je Zlobec odgovor obljubljal in je bil tudi dolžan odgovoriti na moj dopis. Pred slovensko kulturno javnostjo se glavni urednik Zlobec ni obremenil glede spominskega zbornika Dušana Pirjevca niti z »Da« niti z »Ne«; se je pa pokazal kot popolnoma neodgovorni »odgovorni« urednik, kar mu je očitno bilo ljubše. Nekakšen »odgovor *Sodobnosti*« glede predloga za izdajo spominskega zbornika Dušanu Pirjevcu se je znašel v 11. številki *Sodobnosti.* To je bil grob, neodgovoren, politikantsko uglašen napad izpod peresa Jožeta Javorška, naperjen proti sodelavcem zbornika (vse jih je poimensko omenil; le od kod neki je vedel zanje?!!) in na zamisel sploh.

Po takem »uspehu« pri *Sodobnosti* sem enak predlog naslovil na uredništvo *Problemov.* Obenem sem celotno gradivo prispekov za zbornik izročil takratnemu glavnemu in odgovornemu uredniku *Problemov* Slavoju Žižku. Konec julija 1979 sva z Djurićem imela na svojo prošnjo razgovor o izdaji zbornika s članom CK ZKS tov. Šalijem. Tov. Šali je zamisel podprl in predložil redno pot prek samoupravnih organov revije ali založb, rekoč, da on ne more prav nič dirigirati tem organom. Menil pa je, da je treba sprejemanje odločitve o izdaji zbornika pospešiti, in je obljubil, da bo pristojnim organom priporočil, naj proces sprejemanja odločitve o tej zadevi pospešijo.

Ko pa sem uredništvu *Problemov* osebno razložil zamisel o izdaji zbornika, sem presenečeno naletel na več kot nebrižnost, že kar sovražnost večine urednikov, češ »kdo pa je ta Pirjevec? kaj nas ta sedaj tu mori s to zadevo? naj gre nekam s svojim zbornikom vred!« Medtem je tudi glavni urednik Slavoj Žižek, ki je bil takrat še uslužbenec MC KZS, izumil nekakšno »politično problematičnost« dveh prispevkov, namreč Ljubomira Tadića in Svetozara Stojanovića, oba iz Beograda. Ta izum je sedaj v krogih, ki so se s to zadevo ukvarjali (uredništvo in svet *Problemov,* RK ZSMS kot njihova izdajateljica), MC CK ZKS in RK SZDL idr.) »odjeknil« na način fatalnega, zloglasnega *»glasu«* in kot trdovratna *»govorica«* je deloval s sugestivno močjo. Čeprav so bili vsi prizadeti posamezniki in organizacije po besedah za izdajo zbornika, nikakor ni prišlo niti do izdaje niti do sklepa ali odločitve o usodi zbornika. Glavni in odgovorni urednik *Problemov* Slavoj Žižek ni bil toliko odgovoren, da bi samostojno presodil o Tadićevem in Stojanovićevem prispevku. Zavlačeval je, čakajoč na odločitev »od zgoraj«. Izdajateljica *Problemov* RK SZDL se tudi ni mogla obremeniti z odločitvijo. Zato so njeni organi poslali celotno gradivo zbornika (skupaj z omenjenim »zloglasnim glasom«) v »strokovno« oceno dr. Marku Kerševanu in dr. Valentinu Kalanu na Filozofsko fakulteto v Ljubljani. Kerševan in Kalan sta gradivo »skrbno pregledala« in sta našla v njem kot problematično prav tisto, kar je sugeriral spremljajoči »zloglasni glas«, vendar svojih negativnih ocen o omenjenih dveh prispevkih sploh nista utemeljila. Morda bi bilo dobro kdaj narediti eksemplarično analizo teh njunih ocen in pokazati v njunih formulacijah in besedah tisto hipokrizijo, ki pod plaščem visoke aka-

demske strokovnosti in nevtralnosti in izrecne skrbi za čimvečjo kvaliteto same stvari vendarle sledi neslišnemu klicu oblasti, poslušno izpolnjujoč in (iz »neprozornih« motivov) še presegajoč njeno nerečeno in nezapisano naročilo, izpričujoč v svoji taki poklicanosti svoj presežek lojalnosti. In dodajajo tako svoje glavno polence h grmadi, na kateri bo sežgan krivoverec. Pri tem moram izrecno povedati, da se Kerševan in Kalan nikakor nista izrekla morda proti izdaji zbornika, ampak sta le izgorevala v skrbi za njegovo kvaliteto in v budnosti pred sovražno ideologijo. To se vidi iz naslednjih Kerševanovih besed, ko — omenjaje to kot drugo možnost — pravi: »ali, da izdajatelji skušajo z vključitvijo omenjenih (dveh) tekstov zborniku za vsako ceno dati ustrezno politično naravnanost . . .« Kalan je še določnejši, ko pravi: »Objava Tadićevega in Stojanovićevegać prispevka v njegovi (njuni) integralnosti, brez retuš, pomeni sprejeti račun nekaterih tez in konsekvenc t. i. kritičnega marksizma oz. filozofije prakse«.

V nadaljevanju zgodbe je prišlo do prve seje sveta *Problemov* pod predsedstvom Tomaža Kšele, na kateri so obravnavali vprašanje spominskega zbornika Dušanu Pirjevcu. Ker zunanji člani sveta *Problemov* niso bili navzoči v zadostnem številu, do ustreznega, dokončnega sklepa ni prišlo. Notranji člani sveta *Problemov* so se soglasno izrekli *za* izdajo zbornika z vsemi predlaganimi prispevki. Na tej seji je npr. Sonja Lokar, zunanji član sveta in delegat MC CK ZKS izraziła stališče svoje institucije, ki je bilo: naj se objavijo vsi prispevki, saj — kakor je rekla — »toliko nas je pa že še v hlačah, da zlahka opravimo s takimi stališči, kot so Tadićeva in Stojanovićeva.« Na naslednji seji sveta *Problemov* je bil po burni razpravi sprejet sklep, da se Tadiću in Stojanoviću predlaga sprememba oz. črtanje nekaterih formulacij, ki so jih nekateri v razpravi označili kot problematične. V obeh prispevkih skupaj, je bilo pet takih stavkov. Urednika zbornika sva tej zahtevi v celoti ustregla, saj sva poslala Tadiću in Stojanoviću njuna prispevka v korekturo in tako korigirana vrnila svetu *Problemov*. O tem in še o drugih pomembnih podrobnostih priča pismo, ki sem ga 25. II. 1980 pisal predsedniku RK ZSMS, tov. Bavdku. To pismo v celoti navajam:

PREDSEDNIKU REPUBLIŠKE KONFERENCE ZSMS, tov BAUDKU

LJUBLJANA

Spoštovani tov. Baudek!

Dne 12. II. 1980 ste mi telefonično sporočili, da naj kot soizdajatelj spominskega zbornika za pokojnega Dušana Pirjevca predložim izdajateljskemu svetu Problemov vsebinsko korigirana prispevka od Ljubomira Tadića in Svetozarja Stojanovića iz Beograda, da bi šele na podlagi tako korigiranih prispevkov zunanji del sveta Problemov odločil o zborniku. Čeprav Vaša zahteva ni bila docela v skladu z našim dogovorom na sestanku izdajateljskega sveta Problemov v januarju (ker zunanji člani sveta niso imeli potrebnega kvoruma za glasovanje, naj bi se takoj izvedlo med njimi glasovanje o zborniku v pismeni obliki), kar sem Vam tudi povedal, sem Vašo zahtevo sprejel v tem smislu, da jo bom prenesel na sodelavce zbornika. Ker so bila na izvodih zadevnih dveh prispevkov, ki mi jih je vrnila tov. Sonja Lokar iz Marksističnega centra pri CK ZKS, označena problematična mesta, sem te kopije poslal v Beograd s prošnjo, da bi jih avtorja pregledala in — če menita, da je to mogoče — ustrezno korigirala. Avtorja sta tej prošnji v celoti ustregla in v soboto 1. 3. 1980 sem dobil popravljeni kopiji njunih setavkov, ki Vam jih v prilogi pošiljam.

Prosim Vas, upoštevajte naše že na sestanku, sveta v januarju nedvoumno izraženo in sedaj ponovno od vseh sodelavcev zbornika potrjeno stališče, da mora izdajateljski svet Problemov glasovati *o celoti zbounika, tj. o vseh prispevkih.* Izločiti prispevek kateregakoli sodelavca pomeni za nas onemogočenje izdaje zbornika, ker — ne glede na neizenačeno kvaliteto prispevkov — ne moremo pristati na diskriminacijo kateregakoli sodelavca. Prepričan pa sem, da sedaj, ko sta Tadić in Stojanović docela ustregla zahtevam in korigirala problematična mesta v svojih prispevkih, izpričujoč s tem svojo konstruktivno voljo, da bi se naša skupna prizadevanja za izdajo zbornika tudi uresničila, ni več ovir za pozitivno odločitev o izdaji tega spominskega zbornika. Prosim Vas, obvestite vse zunanje člane izdajateljskega sveta Problemov o sedanjem stanju te zadeve, da bi tako primerno informirani lahko ustrezno in odgovorno glasovali. Ker so v zborniku zbrani prispevki avtorjev iz drugih republik in tudi iz tujine, se morajo člani izdajateljskega sveta Problemov zavedati, da bi negativna odločitev o zborniku lahko imela tudi neljube odmeve. S tem ne želimo izvajati pritiska na člane sveta, temveč le opozoriti na to, da smo tudi mi sami v tem smislu obremenjeni s to zadevo. Prav zaradi tega sta tudi Tadić in Stojanović sprejela predlog za korigiranje svojih prispevkov, da bi na ta način izdajateljskemu svetu Problemov olajšala odločitev. O vsem tem je treba obvestiti člane izdajateljskega sveta Problemov.

Mislim, da smo z naše strani storili vse, kar je v naši moči, da bi zbornik lahko izšel brez vsakega neljubega hrupa. Že po razgovoru s tov. Šalijem smo korigirali uvodno besedo za zbornik. Sedaj sta avtorja Tadić in Stojanović korigirala tista mesta v svojih prispevkih, ki so se zdela problematična. Zato sem prepričan, da pozitivni odtločitvi za izdajo zbornika zares ne leži na poti nobena ovira. Prosim Vas le, da bi sestanek zunanjega dela sveta Problemov zares čimprej sklicali. Tisti člani sveta, ki se ne bi mogli udeležiti sestanka, naj bi svoje stališče o zborniku sporočili pismeno.

V pričakovanju skorajšnjega sklicanja sestanka sveta

Vas pozdravlja
Ivan Urbančič l. r.

Ljubljana, dne 25. 2. 1980.

Tov. Bavdek je popravljena prispevka Tadića in Stojanovića poslal ponovno v oceno Kerševanu in Kalanu. Ta dva sta, kakor je poročal Bavdek na naslednji seji sveta *Problemov,* sporočila, da iz popravljenih prispevkov ne vidita potrebe po spremembi svojega prvotnega mnenja. Utemeljitve seveda spet ni bilo nobene. Na tej seji so potem vsi *zunanji* člani sveta glasovali *proti* vključitvi Tadićevega in Stojanovićevega prispevka v zbornik. Ker predlagatelja zbornika nisva mogla pristati na neutemeljeno diskriminacijo katerega koli sodelavca (saj je šlo za prispevke prijateljev Dušana Pirjevca, za *spominski* zbornik nanj, ne pa za izdajo kakšnega pravovernega učbenika), svet *Problemov* ni dosegel soglasja o izdaji zbornika. Po zakonu o javnem obveščanju v takem primeru odloči o sporni zadevi izdajatelj *Problemov,* tj. RK ZSMS.

Po dolgem zavlačevanju je bila za 10. september 1980 le sklicana seja predsedstva Republiške konference ZSMS, ki je imela na dnevnem redu tudi izdajo spominskega zbornika Dušanu Pirjevcu. K tej točki je bila vnaprej dana naslednja informacija:

REPUBLIŠKA KONFERENCA ZSMS
LJUBLJANA, Dalmatinova 4

Ljubljana, 10. 09. 1980

1.
Predsedstvo RK ZSMS je obravnavalo predlog za izdajo zbornika posvečenega spominu dr. Dušana Pirjevca in sodi: da je izdajo takega zbornika mogoče načrtovati v okviru revije Problemi, saj ustreza tako vlogi dr. Dušana Pirjevca v delovanju revije Problemi kot tudi tedanji vsebinski zasnovanosti revije. Predsedstvo pri tem poudarja, da je potrebno pospešiti proces, s katerim se bo revija hitreje in jasneje izoblikovala v skladu s temeljno zasnovo delovanja.

2.
Glede na programske temelje revije in upoštevajoč recenzije dr. Marka Kerševana in dr. Valentina Kalana, kot tudi na osnovi stališča delegatov širše družbene skupnosti v Svetu revije Problemi, predsedstvo RK ZSMS meni, da prispevka:

— dr. Svetozarja Stojanovića Socialistična revolucija in nasilje,
— dr. Ljube Tadića Socializem in emancipacija ne sodita v zbornik, saj bistveno odstopata od drugih tekstov in celote zbornika. Njuna vključitev v zbornik bi bila nujno in upravičeno razumljena, kot da izdajatelj z vključitvijo omenjenih tekstov skuša zborniku dati določeno politično naravnanost.

3.
S temeljno vsebinsko zasnovo izdajanje spominskih zbornikov v okviru revije Problemi ni

predvideno, zato za izdajo revija nima predvidenih finančnih sredstev. Sredstva je potrebno posebej zagotoviti, obenem pa v okviru razprave o položaju revijalnega tiska na Slovenskem pri RK SZDL upoštevati tudi problematiko spominskih zbornikov in podobnih posebnih revialnih izdaj.

Odločitev o zborniku je bila očitno sprejeta že pred to sejo, zakaj nobeden od argumentov in pojasnil v prid zborniku, podanih v razpravi, ni zalegel nič. Zadeva je propadla. Obljubljeni pismeni sklep s te seje pa sem dobil šele 15. oktobra po večkratnih izrecnih zahtevah.

Presenetljivo je, da je *sklep* s te seje razen dodanega novega odstavka dobesedno prepisan iz prej citirane informacije, dane navzočim na seji v pismeni obliki že pred samo sejo. Tej informaciji so v »sklepu« dodali samo tale uvodni odstavek: »Kot si seznanjen, je Predsedstvo Republiške konference ZSMS na zadnji seji obravnavalo predlog za izdajo zbornika posvečenega spominu dr. Dušana Pirjevca. Upoštevajoč dejstvo, da sta dela sveta sprejela različni stališči in da bo verjetno prišlo do nadaljnjega usklajevanja, je Predsedstvo obravnavalo delovanje delegatov, ki jih je predsedstvo imenovalo v svet revije in s tem v zvezi sprejelo naslednja stališča... (Sledi tekst prej navedene »informacije« v celoti.) Seveda ni nikoli prišlo do kakega »nadaljnjega usklajevanja«, ker so tovariši iz Predsedstva z besedo »usklajevanje« razumeli našo brezpogojno podreditev njihovim golim (tj. neutemeljenim in zato samovoljno birokratskim) zahtevam.

Tako se je zgodilo, da sem moral po več kot treh letih utrujajočih institucionalnih priprav za izdajo zbornika, zardevajoč od sramu, sporočiti sodelavcem iz drugih republik in iz ZR Nemčije, da Slovenci zaradi »nerazumljive« tankovestnosti tako zelo skrbijo za kvaliteto spominskega zbornika, namenjenega uglednemu pokojnemu sobratu Dušanu Pirjevcu, da zbornik od same te skrbi kratko malo ne more ugledati belega dne.

Po vsem tem sva se z Mihailom Djurićem odločila, da spominski zbornik izdava v samozaložbi, če sodelavci na to pristanejo. Vsi sodelavci so ne le pristali, temveč so nama v tej odločitvi dajali polno moralno podporo. Tako je zbornik z vsemi prispevki aprila letos ugledal beli dan na daljnem Srbskem. Bralci sedaj lahko sami berejo »strašna« prispevka Tadića in Stojanovića in se čudijo strahovom budnih čuvarjev idejne in vsakršne čistosti na Slovenskem. Če bodo seveda verjeli, da sta bila vzrok težav ta dva prispevka, ne pa samo dejstvo, da je šlo za spominski zbornik, namenjen Dušanu Pirjevcu.

Od kulturnega do idejnega boja

(Štiri vprašanja in še katero)

1. Na X. plenumu kulturnih delavcev OF slovenskega naroda je kot uvodničar govoril tudi Bojan Štih. V svojem referatu *S kulturo razsvetljen boj* je izpovedal nekatere misli, ki že dolgo domujejo v slovenski ideologiji — zadnja leta jih goreče zastopata Josip Vidmar in za njim Jože Javoršek; morda prav zato zaslužijo še posebno pozornost. Postale so naša nacionalna moralna samoumevnost. Vendar morda le niso tako zaneslјivo točne, kot se zdé.

Beremo — navajam po *Delu,* 21. maja 1982:

»Slovenski narod je v preteklih dveh stoletjih občutil na sebi težo in pogubno moč nemškoavstrijskega, italijanskega, madžarskega in velikosrbskega šovinizma in nacionalizma.«

Formulacija mi ni jasna. Čemú pri srbskem nacionalizmu dodatek: velikosrbski, pri drugih pa je izpuščen? Štih je diplomiran zgodovinar in ve, da smo Slovenci z Nemci stoletja živeli v sožitju: da srednji vek ni poznal ne nacionalizma ne šovinizma v današnjem pomenu besede. Ko sta se obe hidri porodili, je pomenilo, da se je porodil velikonemški duh (in njegova dejanja). Ista ugotovitev velja za druge nacije: italijanska iredenta je velikoitalijanska; želi — udejanja — veliko Italijo, kot želi — udejanja — srbska iredenta veliko Srbijo in kot je slovenska — veleslovenska — iredenta sanjala o veliki Sloveniji do Velikega Kleka, Gradca in Benetk. (Če je bila ta njena želja smešna, še ne pomeni, da ne bi bila udejanljiva, če bi Slovenci imeli več tostranske moči. Dejanja rastejo iz želja in programov.)

Lahko postavimo drugače in rečemo: nacionalizem (celo šovinizem) je značilnost sleherne nacije, ko ta doseže določeno stopnjo razvoja. Zato je mogoče govoriti o velikonemškem ali o nemškem, o velikosrbskem ali o srbskem nacionalizmu. Zakaj bi bil slab velikosrbski, ne pa srbski nacionalizem, medtem ko so očitno slabi velikonemški in nemški, velikoitalijanski in italijanski itn. nacionalizmi?

Morda bi nam te nejasnosti razložil Štih, ki rad govori.

Beremo naprej:

»Zgodovinski podatki nas opozarjajo, da se nacionalizem in šovinizem nikoli ne pojavljata v malem narodu. Tako je tudi mislil Lenin. Rojstni kraj nacionalizmov in šovinizmov je vedno v velikih in srednjevelikih narodih, ki bi bili radi še večji in še močnejši, kot so že sicer.«

Da so tako pristransko mislili Simon Gregorčič in slovenski intelektualci pred stoletjem, mi je razumljivo in je do neke mere celo hvalevredno; smo pač živeli v dobi zaslužnega Davorina Trstenjaka in Dežmanova znanstveniškost je vodila v denacionalizacijo. Mali nastajajoči slovenski narod je imel na voljo tako neznatno gmotno (vojaško) moč, da je moral iskati kompenzacijo v moralnih močeh in si — kot otrok — narediti teorijo o drugačni — absolutno pozitivni — temeljni naravi malih narodov, torej dobrih Slovencev. Da pa tako misli samozavesten in bojevit slovenski intelektualec leta 1982, je manj umljivo in še manj sprejemljivo. Kritika drugih nacionalizmov je ustrezna — učinkovita — le tedaj, če je stkana z avtokritiko lastnega. Štihova trditev, ki vrši v stavku: »Govoriti v preteklosti ali v sedanjosti o kakršnem koli slovenskem nacionalizmu ali šovinizmu, je kratko malo dokaz politične slepote v možganih in v doktrinah,« je nazoren zgled ravnanja, ki izvze-